

Η εκπαιδευτική συμβολή του Νικόλαου Εξαρχόπουλου

Περίληψη

Ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος αποτελεί έναν από τους σπουδαιότερους παιδαγωγούς και μεταρρυθμιστές του 20^{ου} αιώνα. Θεμελιωτής της παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα, επιχείρησε και πέτυχε σημαντικές καινοτομίες στο χώρο της παιδαγωγικής-όπως η ίδρυση του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών και του Εργαστηρίου Πειραματικής Παιδαγωγικής του ίδιου πανεπιστημίου-, με τις οποίες επιδίωξε την βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης, καθώς και την αναβάθμιση των γνώσεων και του ρόλου του δασκάλου στο νέο σχολείο. Το τελευταίο επιτεύχθηκε μέσω της ίδρυσης του Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης για την καλύτερη δυνατή παιδαγωγική κατάρτιση των καθηγητών και μέσω της διετούς μετεκπαίδευσης των δασκάλων στο πανεπιστήμιο Αθηνών. Υπήρξε εκπρόσωπος του Σχολείου Εργασίας στην Ελλάδα, και χάρη στο εξέχον μεταρρυθμιστικό του έργο, επαινέθηκε και διακρίθηκε από ελληνικές και ξένες παιδαγωγικές προσωπικότητες.

Abstract

Nikolaos Exarchopoulos is considered to be one of the greatest educationalists and innovators of the 20th century. Founder of the school of education in Greece, he attempted and accomplished important innovations in the field of Pedagogy, such as the foundation of the Experimental School and of the Laboratory of Experimental Pedagogy of the University of Athens, through which he aimed at the improvement of the given education, as well as the upgrade of the knowledge and the role of the teacher in the new school. The last was achieved through the foundation of the School of Middle Education for the best training of the teachers and through their two year reeducation at the University of Athens. He was a representative at the School of Employment in Greece, and thanks to his important reformative work, he was praised from greek and foreign distinguished personalities in the field of Pedagogy.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο όρος *παιδαγωγική* απαντάται ήδη από τους αρχαίους χρόνους, και συνδέεται με την ανατροφή και την ορθή αγωγή των παιδιών. Η διαπαιδαγώγηση των παιδιών έχει περάσει από πολλά στάδια και φάσεις μέχρι να καταλήξει στη σημερινή της μορφή. Θεωρήσεις άλλοτε δασκαλοκεντρικές – επιβάλλοντας δεσποτικές στάσεις των παιδαγωγών απέναντι στους μαθητές και παθητικές μορφές συμπεριφοράς των μαθητών απέναντι όχι μόνο στους δασκάλους τους, αλλά και στις εκάστοτε μεθόδους διδασκαλίας και τον τρόπο διεξαγωγής των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων - άλλοτε περισσότερο γνωσιοκεντρικές – επιτάσσοντας, τη στροφή του ενδιαφέροντος στο γνωστικό αποτέλεσμα και στη στείρα απομνημόνευση και κατάκτηση γνώσεων, αρκετές φορές χωρίς καμιά ουσία και αξία στην καθημερινή ζωή του ατόμου-, μέχρι να καταλήξουμε, από το τέλος του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου}, έως σήμερα σε περισσότερο μαθητοκεντρικές αντιλήψεις, τοποθετώντας στο κέντρο του ενδιαφέροντος το παιδί, αποσκοπώντας στην ολόπλευρη ανάπτυξή του, ως ελεύθερου ατόμου, με προσωπικότητα, αντίληψη και δημιουργική σκέψη.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τον 19^ο αιώνα, η κυρίαρχη παιδαγωγική εκφράζεται μέσα από την ερβαρτιανή αντίληψη. Το σχολείο είναι ο χώρος στον οποίο η κυρίαρχη γνώση μεταδίδεται στη νέα γενιά. Ο δάσκαλος αποτελεί τον μάντα μεταφοράς της από τους σοφούς στους μαθητές. Οι τελευταίοι οφείλουν να την εντυπώσουν στη μνήμη τους και να λειτουργήσουν με βάση αυτή τη «δανεική» γλώσσα. Ως προϋπόθεση για την επιτυχία θεωρείται η ικανότητα για πειθαρχία, υπακοή και υποταγή. Η απόκλιση απ' αυτόν τον κανόνα είναι αδιανόητη και τιμωρείται με τη χρήση σωματικής βίας. Μια τέτοια θεώρηση είναι λογικό να οδηγεί στην αυθεντία του δασκάλου, στην υποταγή του μαθητή και στη δασκαλοκεντρική διδασκαλία (Mühlbauer, 1985).

Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα κάνει την εμφάνιση του το «Νέο Σχολείο». Αυτό που διαφοροποιεί το Νέο Σχολείο από το ερβαρτιανό είναι ο τρόπος απόκτησης της γνώσης, δηλαδή η μάθηση. Η έκρηξη των γνώσεων που συντελείται στο γύρισμα από

τον 19ο στον 20ό αιώνα συνοδεύεται από μια σφοδρή κριτική στο γνωσεοκεντρικό σχολείο και αυτό από μια πρώτη ματιά συνιστά ένα παράδοξο. Το παράδοξο αυτό αίρεται αν σκεφτούμε ότι το σημαντικό για την εποχή αυτή είναι όχι μόνο η απόκτηση αλλά η διαφορετική χρήση της γνώσης, η οποία σχετίζεται με τις αλλαγές στην παραγωγική διαδικασία. Η αποκτώμενη γνώση πρέπει να έχει επιχειρησιακό χαρακτήρα. Το σχολείο πρέπει να συνδεθεί με τη ζωή.

Επίσης, την περίοδο αυτή αλλάζει η αντίληψη για τη μάθηση. Αποκτά ιδιαίτερη σημασία ο τρόπος με τον οποίο ο μαθητής υποδέχεται τη γνώση. Αυτό οδηγεί στην ανάπτυξη της Ψυχολογίας στις αρχές του 20ού αιώνα. Η διερεύνηση του τρόπου με τον οποίο μαθαίνει ο άνθρωπος, στοχεύει στη διαμόρφωση κινήτρων για να αποκτήσει ο μαθητής το δικό του δρόμο προσέγγισης της γνώσης. Ο δάσκαλος καλείται να ενεργοποιήσει τις εσωτερικές δυνάμεις του μαθητή, να δημιουργήσει για το λόγο αυτό το κατάλληλο περιβάλλον, έτσι ώστε ο μαθητής να πειραματίζεται, να ανακαλύπτει και να δημιουργεί.

Η διδασκαλία από διαδικασία πλήρωσης κενών δοχείων με γνώσεις μετατρέπεται σε διαδικασία δραστηριοποίησης υποκειμένων μέσω της ενεργοποίησης των εσωτερικών τους δυνάμεων. Ο δάσκαλος μετατρέπεται από μεταλαμπαδευτής σε καθοδηγητής του μαθητή. Οι σωματικές ποινές περιορίζονται, το σχολείο μετατρέπεται από τιμωρητικό ίδρυμα σε σωφρονιστικό κατάστημα. Γνώση και διαδικασία πρόσκτησής της αποκτούν ισοβαρή σχέση. Η σχέση αυτή προσδίδει στην Παιδαγωγική και τη Διδακτική ιδιαίτερη βαρύτητα και τις καθιστά αυτόνομες επιστήμες (Jameson, 1999).

Παιδαγωγοί-εκπρόσωποι όλων των παιδαγωγικών θεωρήσεων που παρουσιάστηκαν τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό, εφάρμοσαν μεθόδους διδασκαλίας, εκπροσωπώντας την επικρατούσα κάθε φορά παιδαγωγική τάση. Η παιδαγωγική που κυριαρχεί στη νεοελληνική κοινωνία το μεγαλύτερο διάστημα του 20ού αιώνα είναι αυτή που διατυπώνεται από τον Ν. Εξαρχόπουλο. Ο Εξαρχόπουλος ήταν εξαιρετικός γνώστης των απόψεων της μεταρρυθμιστικής παιδαγωγικής που κυριάρχησε στις αρχές του 20ού αιώνα στη Δυτική Ευρώπη και την Αμερική. Στην παρούσα εργασία, επιχειρείται η σύντομη και περιεκτική παρουσίαση της

προσωπικότητας και του έργου του σημαντικού αυτού παιδαγωγού και μεταρρυθμιστή της παιδαγωγικής του 20^{ου} αιώνα, του οποίου το εκπαιδευτικό έργο και οι δράσεις του, επηρέασαν ολόκληρο σχεδόν τον 20^ο αιώνα, και οι αντιλήψεις του για την εκπαίδευση, τον εκπαιδευτικό και το έργο αυτού, παραμένουν ακόμα και σήμερα, το ίδιο σύγχρονες και αναγκαίες, όσο την εποχή της γέννησής τους.

Ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος. Η ζωή και η προσφορά του

Ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος υπήρξε σημαντικός παιδαγωγός και μεταρρυθμιστής του 20^{ου} αιώνα, έχοντας αφήσει ως παρακαταθήκη του ένα πλούσιο συγγραφικό έργο. Γεννήθηκε στη Νάξο το 1874. Ο πατέρας του Ιωάννης ήταν γιατρός με καταγωγή από την Αμοργό, και η μητέρα του Στυλιανή με καταγωγή από τη Νάξο. Τη στοιχειώδη του εκπαίδευση έλαβε στη Νάξο. Συνέχισε τις ανώτερες σπουδές του στην Αθήνα, φοιτώντας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών. Τις ανώτερες σπουδές του ολοκλήρωσε στη Γερμανία και την Ελβετία, όπου σπούδασε ως υπότροφος του ελληνικού κράτους, έπειτα από επιτυχία του σε διαγωνισμό που προκήρυξε το Υπουργείο Παιδείας.

Ο Εξαρχόπουλος κατά τη διάρκεια των σπουδών του στο εξωτερικό επηρεάστηκε από τις παιδαγωγικές αντιλήψεις των χωρών αυτών, υπήρξε ένθερμος οπαδός του Σχολείου Εργασίας στην Ελλάδα, καθώς επίσης και εισηγητής και θεμελιωτής πολλών καινοτομιών της εποχής του.

Εισηγήθηκε και πέτυχε το 1921 την αυτονόμηση της Παιδαγωγικής ως αυτοτελούς επιστήμης, οργάνωσε τη θέσπιση και λειτουργία του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών, του Εργαστηρίου Πειραματικής Παιδαγωγικής, του Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης, καθώς και του θεσμού της επιμόρφωσης των σπουδαστών των διδασκαλείων Δημοτικής Εκπαίδευσης.

Κατά τη διάρκεια του βίου του κατέλαβε πολλά αξιώματα. Ο Κ. Βασιλάκης (1954) χωρίζει την όλη δράση του Ν. Εξαρχόπουλου σε δύο περιόδους, τη μία από

το 1904-1912 και την άλλη από το 1912-1954. Κατά τη διάρκεια αυτών των δύο περιόδων, ο Ν. Εξαρχόπουλος υπηρέτησε ως Επιθεωρητής Γυμνασίων και Ελληνικών Σχολείων Πελοποννήσου, ως Διευθυντής του Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης, ως Σύμβουλος και Αντιπρόεδρος της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, ως Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας, ως πρόεδρος του Ανώτατου Εκπαιδευτικού Συμβουλίου, πρύτανης του Πανεπιστημίου, ως Μέλος της Ακαδημίας Αθηνών (1929), ως πρόεδρος της Ακαδημίας Αθηνών, κ.α (Χατζηστεφανίδης, 1986).

Χαρακτηρίστηκε ως συντηρητικός παιδαγωγός - γνωστή είναι άλλωστε η προτίμησή του στην καθαρεύουσα - και «πολέμιος» της δημοτικής γλώσσας και των δημοτικιστών, όντας μέλος της δμελους Επιτροπείας (Χαραλάμπους,1987), η οποία στις αρχές Φεβρουαρίου 1921, πρότεινε την καύση των βιβλίων της δημοτικής γλώσσας που καθιερώθηκαν στο δημοτικό σχολείο με τη μεταρρύθμιση του 1917, καθώς και την ποινική δίωξη των υπευθύνων της «διαφθοράς της ελληνικής γλώσσας», τις αντιλήψεις των οποίων χαρακτήριζε «υπερπροοδευτικές» και την επιστροφή στα δημοτικά σχολεία των αναγνωστικών βιβλίων που είχαν εγκριθεί πριν τη μεταρρύθμιση του 1917 (Φραγκουδάκη, 1977). Πέθανε το 1960.

Το μεταρρυθμιστικό έργο του Νικόλαου Εξαρχόπουλου

Ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος, όπως προαναφέρθηκε, υπήρξε εξέχουσα προσωπικότητα της παιδαγωγικής επιστήμης του 20^{ου} αιώνα. Θεμελιωτής της παιδαγωγικής επιστήμης στην Ελλάδα, επιχείρησε και πέτυχε τη βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης, μέσω της επιβολής καινοτομιών, όπως την ίδρυση του Πειραματικού Σχολείου Πανεπιστημίου Αθηνών, του Εργαστηρίου Πειραματικής Παιδαγωγικής, του Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης και Δημοτικής Εκπαίδευσης.

- *Διδασκαλείο Μέσης Εκπαίδευσης*

Με την ίδρυση του Διδασκαλείου Μέσης Εκπαίδευσης - όπου διδάσκονταν η Παιδαγωγική, Ιστορία της Αγωγής Γενική και Ειδική Διδακτική, Ψυχολογία, κ.α, ο Εξαρχόπουλος επεδίωξε την βελτίωση και αναβάθμιση της Μέσης Εκπαίδευσης με

την παροχή πολύπλευρων παιδαγωγικών γνώσεων. Σύμφωνα με το νόμο 4376/1929, όλοι οι πτυχιούχοι Φιλοσοφικής, Θεολογικής, Φυσικής και Μαθηματικών του Πανεπιστημίου, έπρεπε υποχρεωτικά επί εξάμηνον να φοιτήσουν στο Πειραματικό Σχολείο, εάν ήθελαν να διεκδικήσουν θέση καθηγητού σχολείων Μέσης Εκπαίδευσης, καθώς σύμφωνα με τον Εξαρχόπουλο – όπως αναφέρεται στον Χατζηστεφανίδη (1986)- «η σωστή γνώση μιας επιστήμης δεν κάνει από μόνη της τον καλό δάσκαλο. Ο καλός δάσκαλος δεν είναι εκείνος που απλώς γνωρίζει την επιστήμη του, αλλά, ο δάσκαλος που ξέρει να διδάξει σωστά το μάθημα. Με την παιδαγωγική επιστήμη ο δάσκαλος γνωρίζει τη φύση του παιδιού και πάνω σε αυτή τη γνώση βασίζει τη δουλειά του στο σχολείο».

Δυστυχώς, ο θεσμός αυτός δεν διήρκησε πολύ.

- *Επιμόρφωση δασκάλων Δημοτικής Εκπαίδευσης*

Η επιμόρφωση των δασκάλων Δημοτικής Εκπαίδευσης θεωρήθηκε επίσης σημαντική για τον Εξαρχόπουλο. Επιχειρώντας την εξύψωση της Δημοτικής Εκπαίδευσης, ο Εξαρχόπουλος καθιέρωσε τη διετή μετεκπαίδευση των δασκάλων στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, παρέχοντας στους δασκάλους πολύπλευρη πανεπιστημιακή μόρφωση, όταν εκείνος ανέλαβε για μικρό χρονικό διάστημα το αξίωμα του Γενικού Γραμματέα στο Υπουργείο Παιδείας. Όπως αναφέρει ο Χατζηστεφανίδης (1986), «οι δάσκαλοι, οι οποίοι επιλέγονταν με διαγωνισμό, προορίζονταν να καταλάβουν ανώτερες θέσεις, όπως θέσεις Επιθεωρητών Δημοτικής Εκπαίδευσης και άλλες ηγετικές θέσεις. Ο θεσμός της μετεκπαίδευσης λειτούργησε έως το έτος 1964-65 ως πανεπιστημιακή μετεκπαίδευση δασκάλων, από το 1966-68 λειτούργησε στο Παιδαγωγικό Ινστιτούτο και από το 1969 και έπειτα ως μετεκπαίδευση δασκάλων με την επωνυμία ‘Μαράσλειο Διδασκαλείο Δημοτικής Εκπαίδευσης’».

- *Εργαστήρι Πειραματικής Παιδαγωγικής*

Το Εργαστήρι Πειραματικής Παιδαγωγικής του Πανεπιστημίου Αθηνών ιδρύθηκε το 1923 και στεγάστηκε στο κτίριο του Πειραματικού Σχολείου. Απέβλεπε σε κάθε είδους έρευνα σχετικά με το ελληνόπουλο, τόσο από σωματική, ψυχική, ηθική και παιδαγωγική άποψη. Το Εργαστήρι Πειραματικής Παιδαγωγικής είχε επίσης σκοπό, να εισάγει τους φοιτητές και μετεκπαιδευόμενους στο Πανεπιστήμιο δημοδιδασκάλους και λειτουργούς Μέσης Εκπαίδευσης, στις επιστημονικές μεθόδους της παιδαγωγικής έρευνας.

- *Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών*

Το Πειραματικό Σχολείο Πανεπιστημίου Αθηνών- όπως αναφέρεται στο νόμο 4376/1929 με ΦΕΚ: Α΄ 300/1929 «Περί ιδρύσεως πειραματικών σχολείων εν τοις Πανεπιστημίοις Αθηνών και Θεσσαλονίκης»- ιδρύθηκε το 1929 με σκοπό «τη θεωρητική και πρακτική παιδαγωγική μόρφωση των μέλλοντων καθηγητών και σχολείων μέσης εκπαίδευσης» στα πανεπιστήμια Αθηνών και Θεσσαλονίκης. Στεγάστηκε στο νεότερο διδακτήριο «Σωκράτης», επί της συμβολής των οδών Σκουφά και Λυκαβηττού, και αποτελείτο από ένα μονοθέσιο και ένα εξαθέσιο Δημοτικό και ένα Γυμνάσιο (Βασιλάκης, 1954).

Ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος ως εκφραστής του Σχολείου Εργασίας στην Ελλάδα

Το τέλος του 19^{ου} αιώνα και οι αρχές του 20^{ου} βρίσκουν την Ευρώπη να διαπνέεται από νέα, σύγχρονα παιδαγωγικά ρεύματα, τα οποία χαρακτηρίζονται από μία οξεία αντίθεση και αντιπαράθεση απέναντι στις παιδαγωγικές αντιλήψεις του 19^{ου} αιώνα της τυποποιημένης διδακτικής μεθόδου και της αυταρχικής αγωγής (Χατζηστεφανίδης, 1990). Ο Εξαρχόπουλος επηρεασμένος από τις ιδέες των γερμανών παιδαγωγών –κατά τη διάρκεια των σπουδών του σε πανεπιστήμια της Γερμανίας και της Ελβετίας- και τις παιδαγωγικές τάσεις που επικρατούν στις χώρες αυτές, επεχείρησε να προσαρμόσει τις απόψεις αυτές στην ελληνική πραγματικότητα. Προσπαθεί να μπολιάσει την ερβαρτιανή παιδαγωγική με τις απόψεις του Kerschensteiner και των άλλων εκπροσώπων της Μεταρρυθμιστικής Παιδαγωγικής.

Αυτό δημιούργησε ένα παιδαγωγικό αμάλγαμα *sui generis*, εξαιρετικά ανθεκτικό, ίχνη του οποίου εντοπίζονται στην ελληνική παιδαγωγική πρακτική μέχρι τα τέλη του 20ού αιώνα, αν όχι μέχρι σήμερα. Απόδειξη γι' αυτό είναι η κυριαρχία του εθνικοθησκευτικού ιδεώδους μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 80, το οποίο αποτελεί τον βασικό πυλώνα των διδακτικών περιεχομένων.

Γνωρίζοντας άριστα την νεοελληνική κοινωνία, στρέφει την προσοχή του στην αναμόρφωση της εκπαιδευτικής δραστηριότητας και απαιτεί την αντικατάσταση των γνωρισμάτων και μεθόδων του παλαιού σχολείου, του σχολείου του δεσποτισμού και του παθητικού τρόπου μάθησης εκ μέρους των μαθητών, με νέου τύπου σχολεία, τα Σχολεία Εργασίας, όπου κυρίαρχη θέση καταλαμβάνει ο μαθητής, που τοποθετείται πλέον στο κέντρο κάθε μαθητικής και παιδαγωγικής δραστηριότητας. Έτσι, μετατρέπει το σχολείο από χώρο προετοιμασίας για τη βιομηχανική παραγωγή (το γνωστό Σχολείο Εργασίας) σε χώρο προετοιμασίας για την αγροτική παραγωγή. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτελεί η μεγάλη σημασία που αποδίδεται στο σχολικό κήπο, ο οποίος και αποτελεί στοιχείο αξιολόγησης του εκπαιδευτικού (Μπουζάκης, 2002).

Στο νέο αυτό τύπο σχολείου, η από καθέδρας διδασκαλία παραχωρεί τη θέση της σε άλλες μεθόδους, όπου ο μαθητής με περισσότερη αυτονομία συμμετέχει στην εκπαιδευτική δραστηριότητα. Το παιδί βρίσκεται πλέον στο κέντρο της λειτουργίας του νέου σχολείου, αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες και συμμετέχοντας περισσότερο ενεργητικά στις σχολικές δραστηριότητες, σε σχέση με την παλαιότερη παθητική στάση που τον διέκρινε στο παρελθόν. Προς την επίτευξη του σκοπού αυτού, οι παλαιές μέθοδοι εργασίας απορρίπτονται, και νέες μέθοδοι διδασκαλίας και εργασίας εισάγονται, με σκοπό την καλύτερη δυνατή ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών. Εφόσον πρωτεύων στόχος είναι η δημιουργία ελεύθερων ατόμων με προσωπικότητα και κρίση, το νέο σχολείο οφείλει να παρέχει στους μαθητές τα κατάλληλα εχέγγυα, τα οποία θα εφοδιάσουν τους νέους με καινούριες δεξιότητες, τις οποίες αξιοποιώντας τους κατάλληλα θα προσφέρουν στα νεαρά άτομα νέα δικαιώματα όπως η ελευθερία, η αυτονομία, η ισότητα ευκαιριών, η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων, η δυνατότητα συνεργασίας, κ.α.

Ο ρόλος του δασκάλου στο Νέο Σχολείο

Ο Εξαρχόπουλος (1962) στο βιβλίο του *Γενική Διδακτική* αναφέρεται στο νέο, σύγχρονο, απαιτητικό ρόλο του δασκάλου στο Νέο Σχολείο, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στην αγάπη του δασκάλου προς το μαθητή και στα παιδαγωγικά ιδεώδη που τον διακρίνουν. Στο νέο τύπο σχολείου, ο δάσκαλος δεν μονοπωλεί το ενδιαφέρον της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Παύει να βρίσκεται στο κέντρο κάθε δραστηριότητας, κι οφείλει να οργανώνει την πορεία της διδασκαλίας σύμφωνα με τις γνώσεις και τα ενδιαφέροντα των μαθητών.

Στο νέο σχολείο ο ρόλος του δασκάλου αλλάζει, μεταβάλλεται. Γίνεται περισσότερο δύσκολος, πολυσύνθετος, απαιτητικός. Πλέον στο κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας βρίσκεται ο μαθητής, τα ενδιαφέροντα και οι ανάγκες του. Ο δάσκαλος από απλός μεταλαμπαδευτής στείρων γνώσεων, καλείται να μετατραπεί σε οργανωτή, ρυθμιστή, εμπνευστή της εργασίας που πραγματοποιείται στο νέο σχολείο. Καλείται να γίνει βοηθός των παιδιών στην προσπάθειά τους να αναπτυχθούν ως ελεύθερες, ανεξάρτητες και αυτόνομες προσωπικότητες. Οφείλει ο δάσκαλος στο νέο του ρόλο να σιωπά όταν πρέπει, και να παρεμβαίνει όπου χρειαστεί, θέση η οποία είναι περισσότερο απαιτητική και υπεύθυνη από ότι στο παλαιό σχολείο. Προκειμένου να επιτύχει στο νέο του ρόλο, προβάλλεται αδήριτη η απόκτηση νέων δεξιοτήτων. Απαιτείται βαθειά παιδαγωγική και ψυχολογική μόρφωση, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις και στις διάφορες απορίες των μαθητών του. Αναγκαία θεωρείται η επιμελής προπαρασκευή του δασκάλου ώστε να ανταποκριθεί με επιτυχία στις απαιτήσεις της νέας διδακτικής διαδικασίας. Κυρίως όμως, ο δάσκαλος στο νέο σχολείο, απαιτείται να εμφορείται από χαρακτηριστικά γνωρίσματα όπως η υπομονή, ψυχική ηρεμία και αγάπη προς τη δουλειά του και τους μαθητές του, προσόντα τα οποία, θα τον οπλίσουν με το απαραίτητο κύρος, και θα τον βοηθήσουν να ανταποκριθεί με τον αποτελεσματικότερο δυνατό τρόπο στο σύγχρονο, δύσκολο έργο του.

Επίλογος

Ο Νικόλαος Εξαρχόπουλος υπήρξε αναντίρρητα μια ξεχωριστή, μια πολύ σπουδαία προσωπικότητα του 20^{ου} αιώνα. Αναμφισβήτητη είναι η σημαντική προσφορά του στα εκπαιδευτικά ζητήματα της εποχής του. Ζητήματα και της δικής μας εποχής. Καθιέρωσε θεσμούς πολύ σημαντικούς, για τους οποίους αναγνωρίστηκε και επαινέθηκε από ελληνικές και ξένες παιδαγωγικές προσωπικότητες. Ακόμη, εισήγαγε και συστηματοποίησε την επιστημονική και παιδαγωγική έρευνα. Η «απαίτηση» για παιδαγωγική κατάρτιση των καθηγητών μέσης εκπαίδευσης, η επιμόρφωση των δασκάλων, η συνεχής βελτίωση της παρεχόμενης εκπαίδευσης και η αναβάθμιση του ρόλου του εκπαιδευτικού προβάλλουν σήμερα το ίδιο αναγκαίες και σύγχρονες- ίσως και περισσότερο-όπως τη στιγμή της διατύπωσής τους από τον Εξαρχόπουλο στις αρχές του προηγούμενου αιώνα. Η αγάπη και το ενδιαφέρον του για το σχολείο, το μαθητή και τον εκπαιδευτικό, είναι εμφανή σε όλη την προσπάθεια του μεταρρυθμιστικού του έργου στην πορεία προς την αναμόρφωση της ελληνικής εκπαίδευσης. Παρά την όποια αμφισβήτηση από μερικούς «πολέμιους», που θα σταθούν στο συντηρητικό του χαρακτήρα ως παιδαγωγού - ιδίως αναφερόμενοι στο γλωσσικό ζήτημα - κανείς δεν μπορεί να παραβλέψει το γεγονός ότι η ελληνική εκπαίδευση «από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα έως το 1981 είναι έργο του Νικόλαου Εξαρχόπουλου» (Χατζηστεφανίδης, 1986).

Βιβλιογραφία

- Βασιλάκης, Κ. (1954). *Νικόλαος Εξαρχόπουλος, ο κορυφαίος παιδαγωγικός της νεωτέρας Ελλάδος*, ανατύπωση εκ του «Επιστημονικού Βήματος του Διδασκάλου». Αθήνα.
- Εξαρχόπουλος, Ν. (1950). *Εισαγωγή εις την παιδαγωγική*, том 1ος, εκδοσις 25^η. Αθήνα: εκδ. ΕΛΙΚΩΝ.
- Εξαρχόπουλος, Ν. (1950). *Εισαγωγή εις την παιδαγωγική*, том 2ος, εκδοσις 25^η. Αθήνα: εκδ. ΕΛΙΚΩΝ.
- Εξαρχόπουλος, Ν. (1962). *Γενική Διδακτική*, том 2ος, εκδοσις 3^η. Αθήνα: εκδ. ΡΟΥΓΚΑ.
- Jameson, F. (1999). *Το Μεταμοντέρνο, η πολιτισμική λογική του ύστερου καπιταλισμού*. Αθήνα: εκδ. Νεφέλη.
- Μπουζάκης, Σ. (2002). *Εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις στην Ελλάδα*, Τόμος Α'. Αθήνα: εκδ. GUTENBERG.
- Mühlbauer, K. R. (1985). *Κοινωνικοποίηση, θεωρία και έρευνα*. Θεσσαλονίκη: Εκδ. Κυριακίδης.
- Φραγκουδάκη, Α. (1977). *Εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και φιλελεύθεροι διανοούμενοι*. Αθήνα: εκδ. Κέδρος.
- Χαραλάμπους, Δ. (1987). *Ο Εκπαιδευτικός Όμιλος: η ίδρυση, η δράση του για την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση και η διάσπασή του*. Θεσσαλονίκη: εκδ. Αφοι Κυριακίδη
- Χατζηστεφανίδης, Θ. (1986). *Ιστορία της Νεοελληνικής Εκπαίδευσης (1821-1986)*. Αθήνα: εκδ. Παπαδήμα.
- Χατζηστεφανίδης, Θ. (1990). *Ριζοσπαστικά παιδαγωγικά κινήματα του 20^{ου} αιώνα. Σύγχρονη κριτική θεώρηση*. Αθήνα: εκδ. Βυζάντιο.